

SEEMIG nacionalni izveštaj: Razvitak međunarodnih migracija u Srbiji u periodu 1950-2013

Rezime na srpskom jeziku¹

Krize kao konstanta

Bivša Jugoslavija, pa samim tim i Srbija, od 1950-ih, pa sve do kraja 1980-ih, u ekonomskom i političkom smislu bila je znatno liberalnija u odnosu na ostale tadašnje socijalističke zemlje. Brojne ekonomske i društvene reforme, u periodima kriza, uglavnom su proklamovale jačanje tržišnog načina privređivanja, ali je tek krajem 1980-ih usvojen program privredne reforme i Zakon o društvenom kapitalu, čime je u tadašnjoj Jugoslaviji započeo, već uveliko zakasneli, proces tranzicije.

Raspad zemlje započeo 1991, praćen ratovima i međunarodnim sankcijama, doveo je do ogromnog opadanja privrednih aktivnosti i blokiranja tranzicije. Nakon pada Miloševićevog režima 2000. godine i potpunog ukidanja oštrih međunarodnih sankcija, počele su sveobuhvatne političke i ekonomske reforme, kao i intenziviranje evroatlanskih integracija (2008. potpisan je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, a 2009. su ukinute vize za zemlje Šengena). To je i period ubrzanog povećanja BDP-a *per capita*, ali je zbog prethodnog velikog smanjenja tek 2005. dostignut nivo iz 1980. godine. Međutim, usled eskalacije svetske ekonomske krize iz 2009. ponovo se beleži pad, uz opšti porast nezaposlenosti.

Od strogo kontrolisanih do potpuno liberalnih migracija, od sporadične do masovne emigracije

Politička i socioekonomska situacija u zemlji snažno je uticala na spoljne migracije. Nakon završetka Drugog svetskog rata, komunistički režim gotovo je potpuno onemogućio legalne međunarodne migracije. U Srbiji, izuzetak su predstavljala kontrolisana iseljavanja najvećeg dela preostalih Nemaca (početak 1950-ih) i Turaka odnosno stanovništva islamske veroispovesti (na osnovu Balkanskog pakta iz 1954). Liberalizacija iz sredine 1960-ih bila je praćena ekspanzijom spoljnih ekonomskih migracija. Broj emigranata se kontinuirano povećavao (do nivoa od 270 hiljada lica u 1991), da bi značajno porastao tokom 1990-ih (bilo ih je 415 hiljada prema Popisu iz 2002). Popisom iz 2011. registrovano je njihovo smanjenje za više od 25% u odnosu na 2002. Međutim, na osnovu raspoloživih podataka glavnih zemalja prijema, može se zaključiti da je broj emigranata iz Srbije značajno veći.

Ukratko o SEEMIG projektu

SEEMIG je strateški projekt finansiran u okviru Programa Evropske unije za transnacionalnu saradnju u Jugoistočnoj Evropi. Projekt se sprovodi u cilju boljeg razumevanja dugoročnih migracionih i demografskih procesa i promena u okviru ljudskih resursa u Jugoistočnoj Evropi, kao i njihov uticaj na tržišta radne snage, nacionalne i regionalne privrede. Osnovni cilj projekta je osposobljavanje državnih administracija za razvoj i sprovođenje politika i strategija korišćenjem unapređenih statističkih podataka i rezultata empirijskih istraživanja. U realizaciju projekta uključeni su partneri iz osam zemalja (Austrija, Bugarska, Mađarska, Italija, Rumunija, Srbija, Slovačka i Slovenija), a partneri iz Srbije su Institut društvenih nauka, Republički zavod za statistiku i opština Kanjiža.

Jedan od rezultata SEEMIG projekta je i izveštaj "Dynamic Historical Analysis of Longer-term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes in Serbia", u kome su analizirane međunarodne migracije u Srbiji u razdoblju od 1950. do 2013. godine, kao i dugoročni demografski i socijalni procesi na nacionalnom i regionalnom nivou. Nacionalni izveštaji zemalja partnera integrisani su u sintezni izveštaj, koji će biti završen na proleće 2014.

¹ Ceo izveštaj na engleskom jeziku dostupan je na www.seemig.eu i www.idn.org.rs/index209_sr.html

Informacije objavljene u izveštaju odražavaju stavove autora, a njihovo korišćenje ne podleže odgovornosti institucija i Programa angažovanih na realizaciji Projekta.

Zemlja prijema prisilnih migranata

Srbija je, tokom i nakon ratova iz 1990-ih, postala jedna od glavnih destinacija za izbeglice iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske (više od 600 hiljada prema Popisu izbeglica iz 1996). Uoči i tokom vojne intervencije NATO-a iz 1999, u Srbiju je pristiglo i preko 200 hiljada interno raseljenih lica (IRL) s Kosova i Metohije. Izbeglice iz Hrvatske su najviše naseljene u Vojvodini, a izbeglice iz Bosne i Hercegovine i IRL u Centralnoj Srbiji.

Bez kompleksne migracione politike

Srbija, kao samostalna zemlja ili kao članica federalne države (od 1950. do 2006) nikada nije imala kompleksnu migracionu politiku. Jugoslovenske vlasti su, sve do sredine 1960-ih, vodile veoma rigoroznu migracionu politiku. Iseljavanje je bilo moguće samo na osnovu bilateralnih ugovora s drugim zemljama. Sredinom 1960-ih, ukidaju se stroga ograničenja za odlazak u inostranstvo, potpuno liberalizuje zapošljavanje i iseljavanje iz zemlje, a nastojalo se da se, preko bilateralnih međunarodnih ugovora, zaštite prava jugoslovenskih građana na "privremenom" radu u inostranstvu. Tokom 1970-ih, vlasti daju olakšice povratnicima za pokretanje sopstvenog posla u zemlji, ali samo kao odgovor na intenzivne povratne migracije (nakon "naftnog šoka" iz 1973).

Migracije i proces pridruživanja EU

Ako se pretpostavi da je pridruživanje EU realna budućnost Srbije, imajući u vidu njen trenutni status, za očekivati je da se to ne može desiti pre 2021. godine. U međuvremenu, neto migracioni gubici, grubo procenjeni na oko 15 hiljada lica godišnje u periodu 2009-2011, mogu biti neznatno umanjeni usled finansijske krize u Evropi.

Pristupanje Srbije EU imalo bi jednu bitnu posledicu, tj. došlo bi do emigracija velikog obima, eksplozivne, ali relativno kratkotrajne prirode, kao što se desilo sa emigracionim tokovima Poljaka, Litvanaca, Letonaca i Slovaka nakon proširenja EU 2004. godine. Takva pretpostavka je podržana rezultatima reprezentativnog istraživanja iz 2010. čiji je jedan od osnovnih ciljeva bilo procenjivanje emigracionog potencijala Srbije. Međutim, smatra se da će emigracija iz Srbije nakon pristupanja EU biti relativno manjeg obima u poređenju sa onim što se dogodilo u periodu 2004–2009. u bivšim socijalističkim zemljama koje su postale nove članice EU, jer će ogromna većina lica koja pripadaju posleratnoj *baby-boom* generaciji do tada biti penzionisana. Nakon kraćeg perioda vrlo intenzivne emigracije izazvane pridruživanjem EU, realno je očekivati ubrzano smanjenje neto migracionog gubitka, i napokon, nekih 10-15 godina kasnije, preokret ka pozitivnoj neto migraciji. U tom pogledu, značaj imigracije iz zemalja izvan EU će najverovatnije rasti tokom vremena. Međutim, migraciona komponenta razvoja stanovništva se ne vidi u političkom, ekonomskom, akademskom i javnom diskursu društva u Srbiji, a u strateškim dokumentima države vezanim za migracije, nije ni pokušano da se nađu rešenja vezana za potpuniji politički odgovor prema međunarodnim migracijama.

Nema dovoljno podataka, ali ni razvijene percepcije o značaju spoljnih migracija

U nedostatku zvanične statistike u Srbiji, najbolji izvor informacija o međunarodnim migracionim tokovima ka/iz Srbije su podaci iz zemalja prijema. Međutim, verovatno je nemoguće dati potpuno pouzdanu procenu migracionih tokova i njihovih promena tokom vremena usled političkih promena u pogledu granica i naziva države Srbije tokom poslednje decenije, što je naročito uticalo na kvalitet podataka o državljanstvu migranata u statistikama destinacionih država. Kao posledica toga, čak i zemlje s dobrom statistikom međunarodnih migracija, nemaju vremenske serije podataka za period pre 2009. koje bi obuhvatale isključivo migrante koji dolaze iz ili odlaze na teritoriju Republike Srbije koja ne uključuje Kosovo i Metohiju. Štaviše, nedostupni su i podaci za neke važne destinacione države, naročito u pogledu povratnih migracionih tokova srpskih državljana.

U Srbiji ne postoji dovoljno razvijena svest u političkoj i stručnoj javnosti o značaju migracionog fenomena i nisu u potpunosti prepoznati potencijali integracije migracija u razvojne programe

oporavka zemlje, uključujući i demografsku revitalizaciju. Otuda je neophodno da nalazi različitih istraživanja koja se tiču migracija dopru do donosioca odluka.

Posebno treba podvući nužnost delovanja na uzroke emigracije. U tom smislu, najmanje što se očekuje od države je da ekonomski osnaži zemlju, potpomogne investiranje i zapošljavanje, podrži zdravstvene, obrazovne i ekološke programe, jača demokratske procese i stvara atmosferu optimizma. Istovremeno, bitno je da se promovišu cirkularna kretanja, podstiče reintegracija povratnika i stimuliše transfer znanja, uključujući povezivanje sa dijasporom.

Ekonomski i socijalni razvoj Srbije bi doprineo ne samo smanjenju iseljavanja, već bi pospešio i useljavanje u zemlju. Pored toga, važno je unaprediti registraciju svih tipova imigranata, definisati ciljne grupe imigrantskog stanovništva i razviti integracione mere kao što su učenje jezika, školovanje ili aktivne mere zapošljavanja stranaca. Paralelno je bitno stvarati pozitivnu klimu prema useljavanju, razvijati toleranciju i prihvatanje imigranata.

Za više informacija o projektu SEEMIG

Institut društvenih nauka
Kraljice Natalije 45, 11000 Beograd, Srbija

www.idn.org.rs

www.seemig.eu